

СКЛЯРЕНКО О. Б.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПОРІВНЯНЬ, ЯК МАРКОВАНОГО ЕЛЕМЕНТА ЖАНРОВО-СТИЛІСТИЧНОЇ ДОМІНАНТИ ОПОВІДАНЬ ІНГЕБОРГ БАХМАНН

Стаття присвячена дослідженню порівняння, як одного з маркованих елементів мікрорівня оповідань Інгеборг Бахманн, що формують їх жанрово-стилістичну домінанту та допомагають привернути увагу читача до описуваних подій.

Ключові слова: порівняння, образні порівняння, прості порівняння, розгорнуті порівняння, жанрово-стилістична домінанта, мікрорівень.

В статье рассматривается проблема исследования сравнения как одного из маркированных элементов микро-уровня рассказов Ингеборг Бахманн, которые формируют жанрово-стилистическую доминанту и помогают привлечь внимание читателя к событиям, о которых идет речь.

Ключевые слова: сравнение, образные сравнения, простые сравнения, развернутые сравнения, жанрово-стилистическая доминанта, микро-уровень.

The article reveals the study of the problem of the simile, as one of the marked elements of the micro level that forms genre and stylistic dominant of Ingeborg Bachman's stories and helps to attract reader's attention to the described events.

Key words: simile, figurative similes, simple similes, genre and stylistic dominant, micro level.

Актуальність досліджуваної проблеми визначається підвищеним інтересом науковців до вивчення авторського ідиостилію, у зв'язку з його жанровою належністю, тобто до дослідження взаємодії окремих стилістичних прийомів, серед яких виділяються елементи, що формують жанрово-стилістичну домінанту твору.

Точного визначення того, чим є насправді домінанта, і на якому рівні вона “панує”, поки що не існує. Ми поділяємо точки зору вчених, які виділяють домінанту на рівні макро- та мікростилістики, де аналізують комплекс стилістичних засобів, які використовує автор для змалювання образної структури тексту.

Метою даної студії є визначення місця порівняння серед інших стилістичних фігур, що виділяються у мовному полотні оповідань І. Бахманн та формують мікрорівень жанрово-стилістичної домінанти. Його використання допомагає автору надавати нового звучання вже відомим поняттям.

Тож **предметом** нашого дослідження є порівняння, як один з маркованих елементів жанрово-стилістичної домінанти, своєрідність використання якого зумовлена особливостями авторського світогляду і несе у собі певне прагматичне навантаження

Об'єктом статті є порівняння, як вагомий стилістичний маркований елемент жанрово-стилістичної домінанти на мікрорівні.

Матеріалом дослідження стали 24 оповідання відомої австрійської письменниці Інгеборг Бахманн, які увійшли до двох збірок “Das dreißigste Jahr” та “Simultan”, а також 2 міжциклових оповідання та 10 ранніх, що не увійшли до жодної зі збірок.

Наукова новизна студії вбачається у новому підході до дослідження авторських стилістичних особливостей, що формують жанрово-стилістичну домінанту, що являє собою сукупність маркованих елементів макро – та мікрорівнів художніх текстів певного автора.

Загальна проблема дослідження пов'язується з аналізом особливостей використання маркованих елементів макро – та мікрорівнів оповідань, що несуть певну прагматичну установку та формують авторську картину світу.

Аналіз основних досліджень вказує на те, що тропи у багатьох розвідках мають різні дефініції та різні класифікації. Для нашого дослідження ми використаємо класифікацію М. Брандес, основу якої становить характер асоціацій, що зумовлюють заміну якостей і властивостей завдяки техніці переносу. Техніка переносу базується на понятті “полісемії”. Таким чином можна виділити такі три групи тропів:

- за схожістю, сюди відносять метафору та порівняння;
- за зв'язком та тотожністю (метонімія);
- за контрастом, куди відносять опозицію та іронію [1:368].

Що ж до порівняння, то зображувальний образ цього прийому базується на переносі прямого значення слова з однієї предметно-сміслової сфери на слово, що означає предмет чи особу іншої предметно-сміслової сфери. Зв'язок цих слів відбувається за допомогою так званого “*tertium comparationis*” або третього члена, який містить спільну якість обох величин, що порівнюються, формально об'єднаних за допомогою порівняльних сполучників чи дієслів порівняльної семантики [там само].

Порівняння є важливим засобом актуалізації образного компонента значення, що відбувається за умови гетерогенності компонентів останнього. Зумовлюється такого роду гетерогенність тим, що суб'єкт та об'єкт порівняння належать до різних категоріальних областей та вербально презентовані словами різних лексико-семантичних груп. Результатом виникнення протиріччя між суб'єктом та об'єктом порівняння є “парадигматичне висунення” [2:15]. Під “парадигматичним висуненням” автор розуміє за О. Кубряковою концепт, “... який характеризує важливість розміщення на першому плані відповідно до своєї значущості тієї чи іншої мовної форми, яка виступає як пошуковий стимул у процесах мовної обробки інформації” [там само].

Порівняння є стилістичним засобом, що привертає увагу читача і саме таким чином підсилює стилістичне забарвлення тексту і впливає на його загальний зміст [5:234].

Порівняння поділяються на логічні та образні. Логічні порівняння оперують однотипними поняттями з метою встановлення ступеню їх схожості або розбіжностей. За такого типу порівняння до уваги беруться якості обох об'єктів, але виділяється одна, що порівнюється. Образне порівняння за звичай виключає всі якості порівнюваних об'єктів крім одного загального [3:188].

Коли мова йде про комплексне стилістичне дослідження тексту, то тут варто звернути увагу на образні порівняння, які відкривають для читача аналогію чи подібність, і тим самим допомагають реципієнту повторити авторський шлях [4:200].

Серед образних порівнянь в оповіданнях 70% є такими, що створюють динамічний та реалістичний опис образу чи дії. Такі порівняння частіше вводяться за допомогою конектора “wie”:
“... mein Herz verrenkte sich, meine Lungen arbeiteten wie wilde, eingezwängte Flügel, und mein Atem kam aus mir wie der Atem eines jagenden Wolfes” [6:181].

або *“Sie sah einfach dem Mädchen zu, wie es ein Stück nach dem anderen zerstörte. Die Zerstörung schien lang zu dauern wie ein Brand, eine Überschwemmung, eine Demolierung”* [6:197].

Перші приклади роблять опис дії виразнішим за допомогою порівнянь *“meine Lungen arbeiteten wie wilde, eingezwängte Flügel, und mein Atem kam aus mir wie der Atem eines jagenden Wolfes”* та

“*die Zerstörung schien lang zu dauern wie ein Brand, eine Überschwemmung, eine Demolierung*”. Перед адресатом постають особи, що перебувають у досить емоційному стані і тому їх дії є різкими та агресивними. Так, у першому прикладі хлопець потрапляє на війну, він боїться завдати людям болю, ненароком влучивши в них кулею. Його страх переростає з часом у психологічну проблему і смерть стає нав’язливою ідеєю, від якої він постійно намагається позбутися.

Другий приклад описує розпач закоханого дівчиська, яка своє обурення передає тим, що розбиває предмети інтер’єру. Емоційна напруга у наведеному прикладі підсилюється Бахманн за допомогою використання перелічень “*ein Brand, eine Überschwemmung, eine Demolierung*”, стихій, що є руйнівними. В обох прикладах саме порівняння вказує на стан персонажів і таким чином допомагає адресату об’єктивно оцінити ситуацію.

Порівняння в оповіданнях Бахманн можна поділити на *прості*, що мають просту конструкцію та *розгорнуті*, що мають більш ускладнену, на відміну від простих порівнянь, конструкцію.

Серед досліджуваних оповідань прості порівняння становлять 92 %, у той час як розгорнуті становлять лише 8 % від 198 розглянутих прикладів. Вони вводяться у текст конектором “*wie*” та можуть мати наступну структуру: *wie* + *Adj* або *wie* + *N* :

“*Ich war wie betäubt von dieser Zumutung*” [6:75];

“*Er erging mir wie einen Wilden*” [6:139];

“*Es sah wie eine Beratung aus*” [6:146];

“*Einmal versuchten wir darüber zu sprechen und sie starrte mich an wie ein Ungeheuer*” [6:148].

Саме за допомогою таких конструкцій Бахманн формує лаконічний і точний зоровий образ. Прості порівняння несуть вагоме стилістичне навантаження у текстах, адже за їх використання зникає одноманітність та утримується пожвавлений інтерес адресата. Таким чином автор прагне залучити читача до подій, зробити його об’єктивним свідком описуваного. Крім того, використовуючи порівняння, автор допомагає читачу концентрувати свою увагу на вагомих деталях і незвичних якостях описуваного предмета чи особи:

“*Friedl sagte wie ein verstockter Schulbub, aber viel zu leise: “Ich schon. Ich könnte sie missen”* [6:169].

або “*Kurz darauf betraten einige Herren in schwarzen Talaren, schweigend, wie rächende Engel, den Raum*” [6:214].

Перший приклад дає змогу читачу охарактеризувати чоловіка як боязливу, нерішучу особу, що навіть свої думки висловлює з великою обережністю та невпевненістю. Що ж до другого випадку, то використання простого порівняння “*wie rächende Engel*” вже несе у собі негативне значення. Автор переносить читача до зали суду і намагається продемонструвати, що справа, подана до розгляду, буде вивчатися досить ґрунтовно та прискіпливо. Такі переконливі картини пробуджують у читача власні асоціації та залучають до осмислення тексту.

Прості порівняння, вжиті послідовно, надають описам особливої емоційної та експресивної оцінки ситуації: “*Ich werde sie verschlingen wie Kronos, schlagen, wie ein großer fürchterlicher Vater, sie verwöhnen, diese heiligen Tiere, und mich betrügen lassen wie ein Lear*” [6:158]. Або інший випадок: “*Zu tun habe ich mit ihr wie der Schmied mit dem Feuer, wie der Polarforscher mit dem ewigen Eis, wie ein Kranker mit der Nacht*” [6: 239].

або “*... sah er aus wie ein maliziöser Tod oder wie eine jener Masken, wie Schauspieler sie sich manchmal für den Mephisto oder den Jago zurechtmachen*” [6:164].

Цілісна картина у першому та другому випадках створюється за рахунок декількох порівнянь до одного компарандума. Так, недарма у першому прикладі я-оповідач передає своє ставлення до дітей, порівнюючи себе з Кроносом, що у грецькій міфології виступає батьком Зевса та богом плодючості. Порівняння “*wie ein großer fürchterlicher Vater*” та “*wie ein Lear*” виступають деталями, що індивідуалізують персонаж та створюють образ батька, що не визначився у своєму ставленні до дітей, він то ненавидить їх, то ставиться до них як до святих.

Що ж до другого прикладу, то порівняння у ньому характеризують ставлення судді Вільдермута до своєї роботи. Додаткова напруга створюється за використання паралельних конструкцій “*wie der Schmied mit dem Feuer, wie der Polarforscher mit dem ewigen Eis, wie ein Kranker mit der Nacht*”, що надають

суддівському образу більшої емоційності. Таким чином, перед читачем постає зацікавлена своєю працею особа, що впевнено знайшла своє місце у суспільстві.

У третьому прикладі читач має справу зі змальованим вуличним бродячим художником портретом одного з членів чоловічого кола. Цей порядний громадянин, як і його товариші, раніше воював, а тепер працює на радіо та пише театральні драми. Порівнюючи Хадерера з маскою Мефістофеля та злою смертю, автор нашоує реципієнта на негативні роздуми щодо цієї особистості.

Не лише прості порівняння допомагають Бахманн створювати яскраві неочікувані образи, велике стилістичне навантаження несуть також розгорнуті порівняння, що можуть вводитися у текст конекторами “*wie*” та “*als*”. Вони характеризуються ускладненням синтаксичної структури лівої частини:

а) порівняння, де суб’єкт та об’єкт експліцитно виражені, а останній виступає в ролі предикативного члена: “*Vielleicht ist da noch Hoffnung auf einen Morgen, auf Wolken, die wie reife Tauben aneinander hängen und aus denen, gekeltert, die Süße ganz verwunschener Zeiten aus dem Himmel ström*” [6:77].

б) порівняння, в яких, зазвичай, описуються ситуації: “*... er sah aus, als wollte er den fortgeblasenen Rauchring wieder in den Mund stecken*” [6:169] чи “*Sie hielten einander an den Händen und gingen noch rascher, als verfolgte sie jemand. ... und zuletzt liefen sie wie zwei Schulmädchen, als gäbe es keinen andere Gang*” [6:190].

в) порівняння, в яких права частина визначає обставину способу дії: “*Sie zog ihre Arme durch die Luft und ihren Körper durch den Raum wie durch Wasser, sie schwamm und stellte sich zur Schau ...*” [6:191] або “*Er rauchte mechanisch und zog in ganz gleichmäßigen Abständen an der Zigarette, als wäre Rauchen alles, was er konnte*” [6:180].

Досить часто, а саме у 60 % від досліджуваних прикладів, Бахманн використовує свої порівняння в описах, а особливо портретах. Порівняння-деталі допомагають авторці індивідуалізувати персонаж і створити детальний образ. Для прикладу розгляньмо описи персонажів з оповідань “*Ein Wildermuth*” та “*Unter Mördern und Irren*”: “*Ich sah in ihr Gesicht, wie*

ich sonst nie jemand ins Gesicht gesehen habe, sah sie an, als würde ich nie mehr wegschauen können, und sie sah mich an, ebenso gleichgültig. Wie an das Starren eines düsteren ernstesten Raubvogels erinnerte ich mich an ihr Starren und wie an etwas fürchterliches Feierliches, als unsere Augen nicht mehr weiter konnten und wir miteinander weggingen, ohne ein Wort, ohne uns zu berühren” [6:244].

чи *“Hutter endlich war so gezeichnet: Wie Barabbas, wenn es Barabbas selbverständlich erschienen wäre, dass man ihn freigab” [6:167].*

У наведених прикладах порівняльні конструкції різняться між собою формою та наповненням, від лише одного конкретного порівняння, як то *“wie Barabbas”* до поширених порівняльних описів *“Wie an das Starren eines düsteren ernstesten Raubvogels ... und wie an etwas fürchterliches Feierliches”*

У цих порівняннях персонажі постають перед читачем у непередбачених образах. У першому випадку негативна семантика прикметника *“düster”* разом з іменником *“Raubvogel”* характеризують погляд дівчини, з якою познайомився майбутній суддя Вільдермут, і разом з тим допомагають сформувати її цілісний образ. Другий приклад також має негативний елемент, адже семантика іменника *“Barabbas”* автоматично створює в уяві читача образ злої та хитрої особи, яка за біблійним сказанням була розбійником і якій на свято Пасхи палестинський народ дарував свободу, а Ісуса Христа було розп’ято, хоча навіть сам Понтій Пілат був впевненим у тому, що саме Варавва буде страченим.

Залежно від смислу, порівняльні конструкції в описах можуть мати конкретний характер, що сфокусовує увагу читача на певних деталях: *“Wie aus einem Stummfilm wirkten seine Bewegungen grotesk, zu rasch genommen” [6:163].* Або *“Wie eine große, schlampige Fischerin sehe ich sie [meine Ängste und Hoffnungen] noch immer an dem großen gleichmütigen Strom sitzen und ihre silbrige und verweste Beute einziehen” [6:129].* У першому порівнянні авторка концентрує увагу читача на рухах художника, що ходить по віденських кафе у пошуках будь-якої роботи Використовуючи в його описі епітети *“grotesk”*, та *“rasch genommen”* та порівнюючи художника з героєм німих кінофільмів, авторка прагне створити образ кваліфікованого, але скривдженого долею персонажу.

Що ж до другого випадку, то вказаний приклад було взято з оповідання “Das dreißigste Jahr”, головний персонаж якого знаходиться на роздоріжжі і не може знайти своє місце у житті. Використане порівняння *wie eine große, schlampige Fischerin* підкреслює недбале ставлення персонажу до своєї долі і дає змогу реципієнту самому сформувати об’єктивний образ я-оповідача.

Висновки та подальші перспективи досліджень. Для аналізованих оповідань Бахманн найхарактернішим є використання порівнянь для більшої деталізації ситуації, подій та персонажів. Використання в порівняннях дієслів з експресивною семантикою та епітетів інтенсивної семантики стимулює увагу читача, допомагає йому створити у своїй уяві реальну картину описуваного і формує двоїстий реально-фіктивний характер. **Перспективними** є, на нашу думку, подальші дослідження жанрово-стилістичної домінанти поетичної творчості І. Бахманн та особливості її використання у порівнянні з жанрово-стилістичною домінантою оповідань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брандес М. П. Стилистика текста. Теоретический курс : на материале нем яз. : [учебник для студ., асп., обуч. по спец. направлениях] / Маргарита Петровна Брандес. – М. : Прогресс – Традиция : ИНФРА, 2004. – 416 с. 2. Присяжнюк Л. Ф. Художне порівняння як засіб актуалізації образного компонента значення мовних одиниць (на матеріалі текстів романів Г.Гріна) [Електронний ресурс] / Л. Ф. Присяжнюк // Вісник Житомирськ. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2004. – № 17. – С. 208–210. – Режим доступу до журн. : <http://www.nbu.gov.ua/articles/2004/04/plfzmo.zip>. 3. Стилистика английского языка / [Мороховский А. Н., Воробьева О. П., Лихошерст Н. И., Тимошенко З. В.]. – К. : Вища школа, 1984. – 247 с. 4. Телия В. Н. Вторичная номинация и ее виды / В. Н. Телия // Языковая номинация : виды наименований. – М. : Наука, 1977. – С. 129–221. 5. Faulseit D. Stilistische Mittel und Möglichkeiten der deutschen Sprache / Dieter Faulseit, Gudrun Kühn. – Leipzig : VEB Bibliographisches Institut, 1972. – 286 S.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

6. Bachmann. I. Sämtliche Erzählungen / Ingeborg Bachmann. – München, Zürich : Piper Verlag, 2005. – 487 S.